

Witczak, Włodzimierz

Pierwszy Zjazd Lekarski Francusko-Polski w 1920 r. : (z dziejów polsko-francuskich związków medycznych)

Medycyna Nowożytna 3/1 - 2, 107-114

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Włodzimierz Witczak

Poznań

Pierwszy Zjazd Lekarski Francusko-Polski w 1929 r. (Z dziejów polsko-francuskich związków medycznych)

Zjazdy naukowe zawsze zajmowały ważne miejsce w dziejach wzajemnych kontaktów badaczy z różnych krajów. Polsko-francuskie związki w dziedzinie medycyny, posiadające długą, wywodzącą się już z okresu Średniowiecza tradycję, przyjęły zinstytucjonalizowaną formę dopiero w Polsce niepodległej¹. W początkach 1920 r. w Warszawie uznano za celowe powołanie organizacji, której zadaniem byłoby działanie na rzecz ułatwienia i utrwalenia kontaktów między polskim i francuskim środowiskiem lekarskim. Z inicjatywy doktorów Walentego Kamockiego i Władysława Starkiewicza, którą wsparł pułkownik doktor Antoine Gauthier, szef służby zdrowia Francuskiej Misji Wojskowej

---

¹ St. Konopka, *Les relations culturelles entre la France et la Pologne dans le domaine de la médecine*, Varsovie 1958, s. 5.

w Polsce, zawiązano Komitet Lekarski Francusko-Polski (na wzór podobnego, utworzonego w tym czasie w Paryżu, któremu przewodniczył profesor Henri Roger, dziekan Wydziału Lekarskiego paryskiej Akademii Medycyny). Komitet ten jako cel nadrzędny przyjął odnowienie i utrwalanie więzi między lekarzami polskimi i francuskimi².

Pierwsze posiedzenie Komitetu odbyło się dnia 19 lutego 1920 r. w obecności 21 członków-założycieli, reprezentujących Wydział Lekarski Uniwersytetu Warszawskiego, Towarzystwo Lekarskie Warszawskie, Warszawskie Towarzystwo Higieniczne, Stowarzyszenie Lekarzy Polskich w Warszawie, Towarzystwo Okulistów Polskich oraz Francuską Misję Wojskową w Polsce. W skład zarządu Komitetu weszli: dziekan Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego profesor Jan Mazurkiewicz (jako przewodniczący), doktorzy Kamocki i Gauthier (jako wiceprzewodniczący), doktor Adam Przyborowski (jako skarbnik) oraz doktorzy Bolesław Dębiński i major André Fribourg-Blanc (jako sekretarze).

Doktor Gauthier wystąpił z propozycją, aby pierwszym omawianym przez nowo utworzony Komitet zagadnieniem było zorganizowanie w Warszawie francusko-polskiego zjazdu lekarskiego. Projekt zatwierdzono jednogłośnie, ustalając termin zjazdu na dni 5–10 września 1920 r. Dzięki rzutkości projektodawcy, który podjął się poinformowania środowiska lekarskiego we Francji o planowanym spotkaniu, do dnia 12 lipca tegoż roku swoje uczestnictwo zapowiedziało 18 francuskich lekarzy. Rozwijająca się działalność organizacyjną Komitetu przerwała jednak wojna polsko-bolszewicka, skutkiem czego po ośmiu posiedzeniach jego prace zostały zawieszona.

Od lutego do lipca 1920 r. zrobiono niemało: opracowano program zjazdu, uchwalono przekształcenie Komitetu w Towarzystwo Lekarskie Polsko-Francuskie, omówiono możliwość wydawania w Polsce czasopisma medycznego w języku francuskim, rozpoczęto wysyłanie do Paryża informacji o polskich pracach w dziedzinie medycyny, rozpatrzono także celowość utworzenia osobnej francuskojęzycznej biblioteki lekarskiej w Warszawie³.

Komitet podjął przerwana działalność wkrótce po ustaniu zmagani wojennych. W dniu 20 grudnia 1920 r. ostatecznie zatwierdzono statut Towarzystwa Lekarskiego Polsko-Francuskie-

² J. Zieliński, *Société Médicale Franco-Polonaise de Varsovie*, [w:] *Congrès Médical Franco-Polonais à Varsovie. Rapports*, Varsovie [1922], s. 1; „Gazeta Lekarska”, 1920, R. LVI, Seria III, T. V, nr 7–8, s. 93–94, nr 10, s. 109–110, nr 21–22, s. 201–202; *Towarzystwo Lekarskie Polsko-Francuskie*, Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój, 1923, T. IV, s. 402–403.

³ J. Zieliński, *op.cit.*, s. 1.

go, opracowany wcześniej przez komisję, której skład tworzyli doktorzy: Bolesław Debiński, André Fribourg-Blanc, Władysław Janowski, Józef Polak i Adam Przyborowski. Dzień ten rozpoczął oficjalną działalność tego Towarzystwa jako autonomicznego oddziału Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Francuskiej. Na siedzibę i miejsce odbywania spotkań obrano użyczony przez Stowarzyszenie Lekarzy Polskich w Warszawie lokal przy ulicy Widok 23. Na początku swojej działalności Towarzystwo przyjęło w poczet członków ówczesnego ministra zdrowia publicznego doktora Witolda Chodźkę i 22 profesorów Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Ponadto wydelegowano, jako przedstawiciela Towarzystwa, doktora Józefa Pawińskiego na obchody setnej rocznicy utworzenia Akademii Medycyny w Paryżu⁴.

Na posiedzeniach w lutym 1921 r. podjęto ponownie projekt zorganizowania zjazdu. Powołano w tym celu komitet organizacyjny, w którego skład weszli doktorzy: Gauthier i Polak (jako współprzewodniczący) oraz Armand, Debiński, Janowski, Kamocki i Przyborowski (jako członkowie). Nakreślono ogólny program zjazdu oraz powołano pięć komisji, których zadaniem miała być obsługa zaproszonych gości i uczestników. Nawiązano kontakty z wydziałami lekarskimi uniwersytetów w Krakowie, Lwowie i Poznaniu. Zamierzano bowiem prowadzić obrady zjazdu także w tych ośrodkach naukowych. Termin zjazdu ustalono na wrzesień 1921 r. Planowano również urządzenie podczas trwania zjazdu wystawy francuskich książek i czasopism medycznych, sprzętu medycznego oraz leków francuskich firm farmaceutycznych. Organizatorzy zjazdu zadbali o szerokie jego rozpropagowanie i szczegółowe informacje dla zainteresowanych lekarzy. W marcu 1921 r. rektor paryskiej Akademii Medycyny, profesor Richelot, otrzymał od profesora Mazurkiewicza i doktora Polaka oficjalne zawiadomienie o organizowanym zjeździe⁵.

Poczynając od kwietnia 1921 r. kolejne posiedzenia Towarzystwa Lekarskiego Polsko-Francuskiego poświęcone były głównie przygotowaniom zjazdowym. Ponowiono imienne zaproszenia dla najwybitniejszych przedstawicieli francuskiego świata lekarskiego. Ostatecznie liczba zgłoszeń uczestnictwa z Francji przekroczyła 100 osób. Wielu lekarzy warszawskich wyraziło gotowość goszczenia ich we własnych domach. Swój przyjazd zapowiedział także znakomity dermatolog duński, profesor Edvard Ehlers z Kopenhagi.

⁴ Tamże, s. 2.

⁵ J. Mazurkiewicz, J. Polak, *Correspondance manuscrite* „Bulletin de l'Académie de Médecine, 1921, 3e Série, T. LXXXV, nr 13, s. 391–393.

Francuscy uczestnicy zjazdu przybyli w dniu 12 września 1921 r. pociągiem do Poznania, gdzie zostali uroczystie powitani przez delegata komitetu organizacyjnego, doktora Polaka, rektora Uniwersytetu Poznańskiego profesora Heliodora Świącickiego, doktora Tadeusza Dembińskiego, przewodniczącego Wydziału Lekarskiego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, oraz przedstawiciela władz, Władysława Kontrowicza⁶. Ze strony francuskiej przemówił profesor Roger, przypominając wielostronne, nie tylko medyczne, kontakty między obu narodami i krajami. Mówca przywołał postacie Stanisława Leszczyńskiego i Adama Mickiewicza, zwrócił także uwagę na polsko-francuskie braterstwo broni w epoce napoleońskiej.

Naukową część pobytu w Poznaniu wypełniły referaty, które przedstawili profesorowie Turlais z Angers i H. Billet ze szpitala wojskowego Val-de-Grace w Paryżu oraz docent André Lemierre z paryskiej Akademii Medycyny. Ponadto profesor Ehlers mówił o kile wrodzonej na terenach Skandynawii, a profesor Roger przedstawił zarys dziejów Uniwersytetu Paryskiego ze szczególnym uwzględnieniem historii Wydziału Lekarskiego tej uczelni. Francuscy goście zwiedzili także szpitale oraz zabytki Poznania i Kórnik⁷. W dniu 14 września 1921 r. wspólnie wyjechano do Warszawy, gdzie następnego dnia odbyło się uroczyste otwarcie zjazdu. Dokonał tego minister zdrowia publicznego doktor Witold Chodźko, w obecności kilkuset uczestników i zaproszonych gości, wśród których znajdowali się protektor zjazdu, Naczelnik Państwa marszałek Józef Piłsudski, marszałek sejmu Wojciech Trąpczyński oraz poseł Francji w Polsce, Hector de Panafieu⁸.

W przemówieniu inauguracyjnym minister Chodźko przedstawił zarys historii organizacji służby zdrowia w Polsce od czasów Księstwa Warszawskiego. Przemawiali ponadto profesor Mazurkiewicz w imieniu Uniwersytetu Warszawskiego i ksiądz doktor (medycyny i teologii) Kazimierz Lutosławski w imieniu sejmowej komisji zdrowia. Ze strony francuskiej głos zabierali: profesor Roger, mówiąc o wielopłaszczyznowych związkach francusko-polskich, profesor Charles Achard, przypominając postać zasłużo-

---

⁶ *Programme de la réception des Médecins Français à Poznań le 12 et 13 Septembre 1921*. „Nowiny Lekarskie”, 1921, R. XXXIII, z. 10, supl., s. 175–183; Wł. Kontrowicz, *Wspomnienia. Z pamiętnika poznańskiego kupca i bankowca*. Poznań 1993, s. 179–180.

⁷ *Księga wpisów gości Zamku w Kórniku z lat 1905–1925*, sygn. AB 302a, k. 70 recto (kilkanaście podpisów lekarzy francuskich pod datą 13 września 1921 r.).

⁸ *Congrès ....*, s. 26; A. Stefanowski, *Zjazd lekarski francusko-polski*, „Polskie Czasopismo Lekarskie”. 1921. T. I, nr 7, s. 120.

nego dla paryskiej Akademii Medycyny profesora Josepha-François Malgaigne, który jako młody chirurg był jednym z organizatorów polskiej wojskowej służby zdrowia w czasie Powstania Listopadowego. Doktor Józef Babiński, znakomity neurolog, mówił o swoich rodzinnych związkach z Polską. Doktor E. Bellencontre przekazał uczestnikom zjazdu pozdrowienia od francuskiego świata lekarskiego⁹.

Na część naukową zjazdu złożyło się kilkadziesiąt referatów i doniesień z różnych dziedzin medycyny¹⁰. Prezentowana tematyka dotyczyła na ogół zagadnień znanych polskiemu środowisku lekarskiemu. Pewnym *novum* były jednak spostrzeżenia na temat niektórych medycznych konsekwencji I wojny światowej. M.in. profesor Billet mówił o padaczce pourazowej, a profesor Kazimierz Rzętkowski o znaczeniu niedożywienia dla zdrowotności populacji w Polsce podczas okupacji niemieckiej. Jego referat uzupełnił swoją wypowiedzią doktor François Guermonprez z Lille, który obserwował następstwa wojny na okupowanych terytoriach północnowschodniej Francji. Profesor Le Fort omawiał metody operacji przepuklin przeponowych pochodzenia urazowego. Doktor Jules Comby przypomniał mało znane prace francuskie pediatrów polskich, omawiając bliżej objaw Brudzińskiego, występujący w zapaleniu opon mózgowych. Warto podkreślić, iż w ostatnim dniu zjazdu, 17 września 1921 r., profesor Billet przedstawił w Warszawskim Towarzystwie Higienicznym filmy dotyczące działania służby sanitarnej w polu podczas I wojny światowej (użyczone dla zjazdu dzięki zezwoleniu francuskich władz wojskowych), a doktor Babiński zaprezentował zdjęcia przedstawiające pacjentów ze swojej kliniki neurologicznej¹¹.

W dniu 16 września 1921 r. na posiedzeniu Stowarzyszenia Lekarzy Polskich w Warszawie 15 wybitnych uczonych francuskich (w tym dwóch pochodzenia polskiego – doktorzy Babiński i Jan Danysz z Instytutu Pasteura) otrzymało członkostwa honorowe. Podobne wyróżnienia nadało także niektórym osobom Warszawskie Towarzystwo Higieniczne. Tego samego dnia odbyło się posiedzenie naukowe w Towarzystwie Lekarskim Warszawskim. W dniu następnym obrady zjazdu toczyły się w Państwowym Zakładzie Epidemiologicznym, a ich przedmiotem były choroby zakaźne – dur płamisty i dżuma¹².

⁹ Congrès..., s. 26–40.

¹⁰ Tamże, s. 46–255, passim; O. Bujwid, *Francusko-Polski Zjazd Lekarski w Warszawie*. „Lekarz Wojskowy”, 1921, R. II, nr 43, s. 1379–1382.

¹¹ A. Stefanowski, *Zjazd lekarski francusko-polski* (dokończenie), „Polskie Czasopismo Lekarskie”, 1921, T. I, nr 11, s. 186.

¹² Tamże, s. 186.

W dniu 18 września 1921 r. większość uczestników zjazdu udała się do Krakowa na zaproszenie Uniwersytetu Jagiellońskiego. W trakcie uroczystości powitalnej przemawiali rektor UJ, profesor Julian Nowak i profesor Roger. Obrady naukowe kontynuowano następnego dnia w siedzibie Towarzystwa Lekarskiego Krakowskiego. Wygłoszono kilka referatów o różnorodnej tematyce. Na zakończenie spotkania w dniu 20 września 1921 r. odbył się uroczysty bankiet na cześć francuskich gości¹³.

Poza oficjalną częścią zjazdu dla zainteresowanych osób zorganizowano w dniach 21–23 września 1921 r. wycieczkę do Wieliczki i do Zakopanego, gdzie zwiedzano sanatoria. Około 40 osób udało się do Lwowa (w towarzystwie delegowanego na ich spotkanie przez Lwowskie Towarzystwo Lekarskie doktora Wiktora Janusza). Podczas dwudniowego tam pobytu nie prowadzono obrad naukowych. Program ograniczył się do spotkań z wybitnymi przedstawicielami lwowskiej medycyny, władzami miasta, zwiedzania i poznawania historii – także lekarskiej – Lwowa. Goście wzięli też udział w uroczystości otwarcia w tym mieście w dniu 25 września 1921 r. Targów Wschodnich¹⁴. Ze Lwowa uczestnicy zjazdu wyjechali udostępnionym specjalnie przez szefa Departamentu Sanitarnego Ministerstwa Spraw Wojskowych, generała brygady doktora Franciszka Zwierzchowskiego, pociągiem sanitarnym do Borysławia i Drohobycza, gdzie zwiedzono zagłębie naftowe¹⁵. Odbyło się również spotkanie z grupą zatrudnionych tam francuskich inżynierów.

Pierwszy Zjazd Lekarski Francusko-Polski nie stanowił wielkiego wydarzenia naukowego. Wygłaszane na nim referaty i doniesienia dotyczyły zagadnień na ogół znanych już lekarzom obu krajów. Znacznie większy ciężar gatunkowy miało nawiązanie bezpośrednich, osobistych kontaktów między polskimi i francuskimi lekarzami (wielu francuskich uczestników zjazdu zetknęło się po raz pierwszy z polską medycyną i Polską w ogóle) oraz towarzystwami lekarskimi¹⁶. Nawiązaniu bliższych wzajemnych kontaktów sprzyjała powszechna wśród lekarzy polskich znajomość języka francuskiego i korzystanie z francuskiej literatury fachowej. Znajomość nauki i kultury polskiej we Francji zyskała uzupełnienie w dziedzinie medycyny. Znaczenie tego faktu podkreślał moment historyczny, na który przypadł termin zjazdu –

¹³ Tamże, s. 186.

¹⁴ *Congrès...*, s. 258–267.

¹⁵ Tamże, s. 259–261.

¹⁶ F. Guérmonprez: *Au Congrès Médical Franco-Polonais de Varsovie. Impressions et souvenirs*, Lille 1921; *Congrès de Varsovie. Bulletin...*, 1922, 3e Série, T. LXXXVI, nr 31, s. 127–129.

okres utrwalania podstaw niepodległego państwa po zwycięskim odparciu bolszewickiego zagrożenia. Francja wspierała Polskę militarnie i politycznie w tych działaniach¹⁷.

Interesujący szczegół odnotował w swoich wspomnieniach poznański działacz gospodarczy Władysław Kontrowicz. W rozmowie z profesorem Rogerem marszałek Piłsudski stwierdził "że polityka względnie dyplomacja, podobna jest do gry fałszywymi kartami. Ta niezwykła wypowiedź, a raczej pogląd głowy Państwa był następnie obszernie komentowany w prasie polskiej i zagranicznej"¹⁸. Rzadko uczestnicy międzynarodowych zjazdów naukowych mają okazję do usłyszenia podobnych wypowiedzi...

Na zakończenie zjazdu podjęto uchwałę o organizowaniu kolejnych spotkań lekarzy obu krajów. Pierwotnie planowano zwołanie drugiego zjazdu do Paryża w roku 1923. Przeszkody różnej natury spowodowały jednak przesunięcie tego terminu o dwa lata. Ostatecznie zjazd ten, nad którym patronat objął prezydent Francji Gaston Doumergue, odbył się w Paryżu w dniach 20–25 kwietnia 1925 r.¹⁹

---

¹⁷ J. Ciałowicz, *Polsko-francuski sojusz wojskowy 1921–1939*, Warszawa 1971, s. 27–76.

¹⁸ Wł. Kontrowicz, op.cit., s. 180.

¹⁹ *Deuxième Congrès Médical Franco-Polonais. Compte rendu et communications*, Paris 1925; Z. Dymiński, *II Kongres lekarski francusko-polski w Paryżu*, „Nowiny Lekarskie”, 1925, R. XXXVII, z. 13–14, s. 575–578, z. 15–16, s. 623–627.

Włodzimierz Witczak

The First Medical French-Polish Convention. (From the history of Polish-French medical relations)

Summary

The study describes the course of the first French-Polish Medical Convention which took place in the September of 1921. The Convention has been organized due to efforts of the Polish-French Medical Association. The organization, established in the end of 1920, has significantly contributed to the restoration of centuries-long mutual contacts between France and Poland in the field of medicine. The convention has been momentous not only for the medical circles of the both co-

untries, but also as an important opportunity to present the Polish culture and its centers (Poznań, Warsaw, Cracow, Lvov), to the French participants. The study also mentions that the scientific contacts has been continued at the Second French-Polish Medical Convention in April 1925 in Paris.

Włodzimierz Witczak

Die erste französisch-polnische Arztversammlung. (Aus der Geschichte der polnisch-französischen Medizingesellschaften)

Zusammenfassung

In der Arbeit stellte man den Verlauf der ersten französisch-polnischen Arztversammlung im September 1921 vor. Die Versammlung organisierte man hauptsächlich dank den Bemühungen der in Warschau am Ende 1920 gegründete polnisch-französischen Arztgesellschaft, eine Organisation, die sich bedeutend zur Erneuerung jahrhundertelanger Traditionen der gegenseitigen polnisch-französischen Kontakten im medizinischen Bereich beigetragen hat.

Es wurde die Bedeutung der Versammlung nicht nur für die Ärzten beider Länder betont, aber auch als ein wichtiges Ereignis, um den französischen Teilnehmer polnische Kultur und Hauptzentren (Poznań, Warszawa, Kraków, Lwów) vorzustellen. Es wurde an die Fortsetzung der gegenseitigen wissenschaftlichen Kontakte wähen des II. französisch-polnischen Arztkongreßes im April 1925 in Paris erinnert.